

Burgerschap in de Nederlandse context

Tot dusver hebben we de vraag ‘wat is burgerschapsvorming?’ in algemene zin behandeld. In deze paragraaf kijken we specifiek naar de Nederlandse context.

Ten eerste is burgerschap iets van ons, de burgers. Hieruit volgt dat voor zover een nationale definitie wordt gehanteerd, deze op grote consensus moet kunnen rekenen, van mensen met uiteenlopende politieke voorkeuren en denkbeelden. Dat gaat op voor de uitgangspunten en functies van de democratie en de rechtsstaat (18).

Ten tweede moeten nationale doelen ruimte voor verscheidenheid bieden—onze ideeën over wat goed burgerschap is, verschillen immers per regio, gemeenschap en individu. Die diversiteit in perspectieven op goed burgerschap vloeit voort uit grondwettelijke vrijheden. De democratische rechtsstaat maakt de verscheidenheid aan perspectieven niet alleen mogelijk, maar beschermt deze ook, en leidt conflicten tussen mensen en groepen met verschillende perspectieven of belangen in goede banen, via democratische en rechtsstatelijke processen.

Ten derde moet een definitie de tijd kunnen doorstaan, zodat scholen niet om de paar jaar worden geconfronteerd met andere opdrachten en doelen. Daarom moet niet ieder kabinet een andere definitie van burgerschap hanteren. Ten vierde moet een definitie van burgerschap voor het *onderwijs* uiteindelijk in concrete leerdoelen te vatten zijn. Anders blijft de definitie dermate vaag dat er geen goede vertaling aan te geven is. Ten slotte dient een definitie onderscheidend te zijn: het moet duidelijk

zijn wat er wel en niet onder burgerschapsonderwijs wordt verstaan. Anders blijft burgerschap een containerbegrip, met alle risico’s van dien.

Een gelaagde definitie

Tezamen genomen impliceren deze eisen dat voor het vangen van goed burgerschap in het onderwijs een gelaagde definitie nodig is. Deze gelaagde definitie bestaat uit drie onderdelen:

1. Doelen die door de nationale overheid worden gesteld, in het algemeen democratisch belang. Die noemen we hier nationale consensusdoelen.
2. Doelen die door de school worden gesteld, in lijn met de waardeoriëntatie van de school en de behoeften van de leerlingenpopulatie. Die noemen we hier schoolspecifieke doelen.
3. Doelen die door leerlingen worden gesteld, om hun eigen burgerschap te ontdekken en te ontwikkelen. Die noemen we hier persoonlijke doelen.

Nationale consensusdoelen	
Deze vindt u in de wetgeving, zoals 'kennis van en respect voor de waarden van de democratische rechtsstaat'. Ze bereiden leerlingen voor op de brede samenleving.	
Schoolspecifieke doelen	Persoonlijke doelen
Deze kunt u afleiden uit uw onderwijsvisie, waardeoriëntatie, of specifiek voor uw leerlingenpopulatie formuleren, en verschillen van school tot school.	Hiermee laat u ruimte voor uw leerlingen om hun eigen invulling van burgerschap te ontwikkelen. Bijvoorbeeld door hun interesses, waarden of perspectieven te laten onderzoeken.

Duidelijke nationale consensusdoelen voorkomen dat burgerschapsonderwijs onvoorbereid, onvoldoende, ongericht of ongewenst wordt. Onvoorbereid omdat zonder nationale consensusdoelen leraren-, schoolleidersopleidingen en wetenschappers geen handvatten hebben om te professionaliseren en te onderzoeken. Onvoldoende omdat er zonder minimumeisen een reëel risico is dat sommige scholen burgerschapsonderwijs met een vloek en een zucht afdoen, bijvoorbeeld omdat er andere prioriteiten worden gesteld. Onggericht omdat het zonder nationale consensusdoelen lastig kan zijn om zelf samenhang aan te brengen, en voort te bouwen op wat er bijvoorbeeld in het primair onderwijs is geleerd. En ongewenst omdat nationale consensusdoelen kaders kunnen stellen waar scholen binnen moeten blijven – zodat ze zich bijvoorbeeld niet afkeren van de democratie of de samenleving.

De nationale wetgeving schrijft overigens niet voor op welk geografisch niveau u burgerschapsvorming moet stimuleren. Dus of u de nadruk legt op de lokale, regionale, nationale, Europese of mondiale context, dat mag u zelf weten. U kunt ook de nadruk leggen op kennis, vaardigheden en houdingen die in al deze contexten relevant zijn, en het aan leerlingen laten in welke contexten ze zich willen manifesteren.

Schoolspecifieke doelen zijn ook belangrijk. Omdat leerlingen in de Schilderswijk in Den Haag nu eenmaal met andere ervaringen op school komen dan leerlingen uit villawijken in Borne – en ook in de toekomst met andere uitdagingen te maken hebben. Leerlingen krijgen thuis nu eenmaal in verschillende mate democratische bagage mee, zijn van verschillende afkomst en zitten in meer of minder heterogene

samenstellingen bij elkaar in de klas. Het zou naïef zijn om te veronderstellen dat ze allemaal bij dezelfde aanpak gebaat zijn. Daarnaast kennen we in Nederland vrijheid van onderwijs. Scholen hanteren dan ook vaak bepaalde waarden of uitgangspunten voor hun onderwijs. Dat geldt voor bijzonder onderwijs, maar ook voor algemeen bijzondere scholen en openbare scholen. Die kunnen als inspiratie of leidraad dienen voor schoolspecifieke burgerschapsdoelen.

Persoonlijke doelen zijn doelen die leerlingen zelf formuleren. Zij bepalen uiteindelijk immers zelf hoe ze zich als burger willen manifesteren. Leerlingen out of the blue vragen welke burgerschapsdoelen ze nastreven, levert doorgaans niet veel op. Daarom is het zinniger om leerlingen in opdrachten keuzes te geven, zoals welk thema ze als onderwerp voor een opdracht willen hanteren, of in welke rol ze een bijdrage willen leveren aan een groepsproject. Om ze zo stapsgewijs te laten ontdekken waar hun interesses, waarden en talenten liggen.

Noten

(18) Hendriks, F., et al. (2016), 'Bewegende beelden van democratie. Legitimiteitsmonitor', Democratisch Bestuur 2015.